

RANDOLPH L. BRAHAM
(1922–2018)

2018. november 25-én egyszemélyes intézménytől kellett búcsút vennünk, történészeknek és mindazoknak, akik felelősséget éreznek azért, hogy a 20. század meghatározó katasztrófája, a holokauszt kollektív emlékezetünk része maradjon. Randolph Braham életműve nem „csupán” a Soa magyarországi lefolyásának, következményeinek és emlékezetének feltárását foglalja magában, de munkássága formálta a témakör sokfelé ágazó egyetemes kutatásának alakulását is.

Ábrahám Adolf, ahogyan barátai szólították, Randy 1922-ben szegény ortodox zsidó családba született Bukarestben. Gyermekkorának meghatározó színhelye a többnemzetiségű Dés, ahol a kb. 20 000 főből mintegy 20% zsidó lakos volt. Általános és középiskolai tanulmányai után kitanulta a műbútorasztalosságot is. Még le sem érettségizett, amikor munkaszolgálatra kötelezték. Szerencséje volt: 16 hónap után, 1945 januárjában sikerült megszöknie. Tizenöt közeli rokona közül tizenhárman áldozatul estek a gyilkos náci gépezetnek. Hazatérve leérettségizett, majd egy barátja tanácsára az ausztriai és a németországi amerikai megszállási zónába szökött. Ezen az úton töltött először néhány napot Budapesten. Egy menekülttáborban kiváló nyelvtudásának (magyar, román, jiddis, angol, francia, német) köszönhetően tolmácként, amerikai alkalmazásban intézhette a menekültek ügyeit. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy 1948 januárjában elérhette célját, s egy amerikai ösztöndíj támogatásával New Yorkba érkezett. A City University of New York (CUNY) diákjaként politikatudományból mester fokozatot szerzett, majd a nácik elől az Egyesült Államokba menekült társadalomtudósok által alapított New School of Social Research-ben a román politikai rendszert elemző doktori disszertációján dolgozott.

1954-től politikatudományt tanított a CUNY City College-ban, első munkái a szocialista Románia politikai és oktatási rendszerével foglalkoztak. Tudósi presztizsét azonban a magyar zsidóság történetével kapcsolatos publikációinak köszönhette. Az 1950–1960-as évek fordulójától kibontakozó munkássága első írásaitól kezdve ugyanazon a világosan kijelölt úton haladt: nem különítette el egymástól élesen a kutatás, az írás és a publikálás fázisait. Tisztában volt vele, hogy egy-egy időszakban milyen források váltak elérhetővé, s azzal is, hogy milyen terjedelemben jelentethető meg a megírt alkotás.

Alig múlt harmincéves, amikor frissen házasodva, biztos megélhetést nyújtó állás birtokában elhatározta, hogy megírja a magyar zsidóság

második világháború alatti történiáját, és mintegy negyed évszázadra volt szüksége ahhoz, hogy 1981-ben meg is jelentesse az első összefoglaló munkát *The Politics of Genocide* címmel. A szintézist sok forráskiadvány és bibliográfia készítette elő, miközben szerzője alapos kutatásokra építő könyveket tett közzé a szovjet, magyar, román és izraeli politikai és oktatási rendszerekről is. Opus Magnuma két további kiadásban jelent meg (1994, 2015), számos átdolgozással, kiegészítéssel. Főként ezeknek köszönhető, hogy a magyarországi holokauszt a holokauszt egész történetének legalaposabban feltárt fejezetei közé tartozik. Braham rendszeresen kiadta bibliográfiáinak újabb köteteit, a történeti Magyarország egész területén a holokauszt áldozatait helységenként számba vevő, magyarul és angolul megjelentetett földrajzi enciklopédiáit, és a *Tanulmányok a holokausztról* című tanulmánykötet-sorozatát, amelynek eddig tíz része jelent meg. Munkásságának azonban két további jelentős pillére is volt. Az egyik a nagy visszhangot keltő nemzetközi konferenciák szervezése – főként az 1984 óta tízévenként megrendezett, átfogó kongresszusok gondos előkészítése és lebonyolítása. Különösen emlékezetes a Budapesten 1994 áprilisában megtartott rendezvény, 1945 után ugyanis Magyarországon először került a közbeszéd, az emlékezet középpontjába a magyarországi zsidóság 20. századi sorsa. Munkássága harmadik pillére a kollegialitás, az erkölcsi és anyagi támogatás biztosítása volt mindazok számára, akik megítélése szerint érdemi kutatást végeztek a hazai holokauszt történetével kapcsolatban.

Élete végéig naprakész volt a magyarországi politikai, társadalmi, kulturális élet fejleményeivel kapcsolatban, leginkább természetesen a magyar zsidóság 20. századi történelmére vonatkozó információkra koncentrált.

Utoljára 2017. október 3-án, 95. életében tartott Budapesten előadást, amikor világosan kifejtette, hogy milyen nagy jelentősége van a múltfeldolgozásnak a magyar zsidóság mai identitása és általában a magyarság reális önismerete szempontjából. Randolph Braham hatalmas életműve nélkül más, hiányos képünk lenne a 20. századi magyar történelem politikai, gazdasági, kulturális mozgó erőiről, a döntéshozók játékerét meghatározó korlátokról és lehetőségekről. Morális integritása, sugárzó, következetes humanizmusa, kétegyeket is mérlegelő, mégis rendíthetetlen igazságkeresése szakmai és emberi példa mindazok számára, akik hisznek abban és tesznek is azért, hogy a józan, rideg racionalizmus és a szenvedélyes elkötelezettség együtt szolgálhassa a társadalom iránt nyitott és arra hatni akaró történettudományt.

Pók Attila